

Յիշեմ եւ զնորահայտ խնամքէն, զոր նոյն-
պէս կ'անգիտանայ Հ. Ալիշան ի Թ. 1075.
«Խնամքէն. նոր բառահայտ մի նշանակած է.
անծանօթ է իսկութիւնն: Ձայս բառ յարմա-
րած է ճամճեան յիւր իտ. - Գաղղ. - Հայ. - Տճկ.
Բառարանին իտ. Matricale, գղ. Matricaire
բուսոյն. եւ ի բառն Tanaceto, գղ. Tanaisie,
կը գրէ դարձեալ ճամճեան. «խոտ ինչ նման
խնամքէն»: Խնամքէն է ի բառիցն խնչ (ար-
գանդի) եւ Դեղն:]

ԻԳ. 1443. «Կոզուկ, գղ. Morelle կամ
Vomiquier»:

= Տես ի համարն ԺԷ. ուղիղն է խնչ-ի,
գղ. Porc-épic:

ԻԵ. 1473. «Կոյշ? Անծանօթ անուն մի
եւ նիւթ, որոյ նոյնանիշ յոյն ըստ բառից Գա-
լիկոս է ուրիշ անծանօթ մի, Գորբիէ? —
1526. «Կոշ. Թերեւս Կոյշն է. (Թ. 1473).
— 1571. «Կոշ: Տեսակ մի կարծրակեղեւ
Գորբի. Թ. Սո. Գորբի...: Հաւանօրէն նոյն են
եւ Կոյշ եւ Կուշ, որք յիշուեցան (Թ. 1473,
1526), իբրեւ գինւոյ աման»: Եւ ի Շալակին,
յերես 679, Թ. 1473. «Կոյշ. Գալիկոս լաւ
օրինակ մի զուգէ այս բառս ընդ Գորբիէ, որ
թուի ար. Զարբէն ճճին կամ որդն, որոյ հա-
մար Ամիրտ. կ'ըսէ, թէ Հայք Կու կոչեն: Եթէ
զԳաղիկէ ուղղելն է Գարիկէ, միթէ Կոյշն ալ
կարծելն չէ՞ Կու:»

= Ո՞վ կարծէր թէ յետ երկարօրէն
գրելոյ ի Հայկական Բառաքննութեան, երեսը
117—119, թէ Կոյշ սխալ բառ է եւ սխալ
նշանակութիւն առած ի մեր արդի բառարանս,
իբր գղ. Diarrhée (տես ի Ռոշքեանն, Նոր
Հայկ. Զանգախեանի Հայ. - Իտ., Առձեռն. եւ
յաւել՝ «Cacasanguie, Թանգը, Կոյշ. ճամ-
ճեան, Բոգ. իտ. - Գաղղ. - Հայ. - Տճկ., —
«Գան սիւրօնի. Թանգ. Կոյշ. որովայնածուծութիւն».
Պօղաճ). ո՞վ կարծէր որ յետ ցուցանելոյ թէ
Կոյշ կամ Կու է ուղղել ընթերցումն եւ կը
նշանակէ տեսակ մի որդն, ի բոլորեւ հնգետա-
սան ամաց հրատարակութեան Բառաքննու-
թեանն՝ Հ. Ալիշան դարձեալ Կոյշ պիտի կար-
գար, եւ բուսոց մէջ պիտի դասակարգէր զայն
իբրեւ Գորբի, եւ հազիւ ի Շալակին՝ երկ-
բայանօք, պիտի մտաբերէր Կու ընթերցումն եւ
ճճի կամ որդն իմանալ: Ըսած էի ի Բառա-
քննութեանս որ արարեբէն լեզուի մէջ որոնելու
է Գորբիէ, Գարբիէ կամ Զարբիէ. գտի ապա
արարեբէն Զարբիէ ի Բառագիրս Պօղաճեանի,

որ եւ Թուրքերէն կը կոչէ զայն Գորբի կէօնի
[գղ. Cantharide, եթէ չեմ սխալիր]: Կայ
արարեբէն եւ ճիւղ, որ կը յիշեցնէ Վիւ. բայց
ճիւղ Թուի կոյազնդիւ, գղ. Escarbot, Գէորդ
կը գրէ. «Սերիկիէրտն, Բղէզ որ գոյանայ
յաղբիւսս, եւ է ճճի իմն սեւաւ. Թուրքերէն
Տան-ուլն կէօնի, եւ արարեբէն ճիւղ»:

(Շարժ-իւն):

ԲԱՌԱՔՆՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Շարժ-իւն-իւն):

բազմամիւն:

138. Ոսկեբերանի Սաղմոսի Մեկնու-
թեան նորագիտ թարգմանութեան հատակո-
տորներուն մէջ կան քանի մը նոր բառեր, զորոնք
հրատարակիչը՝ Ա. Կիւնեան մեկնած է (Հանդէս
Ամսօրեայ 1917/18, էջ 27—30), Այս բառերուն
մէջէն է նաեւ «Բաղմաճիւն լինիմ» աստութիւնը.
«Միւսն ասէ դարձեալ եթէ վարձք են պտուղն
որովայնի. եւ զայս ասէ վարձս ընկալին Բաղմա-
ճիւն» լինին զի եթէ ի բնութեան գործի: Միւսն
այս հատուածին նոտրագիրը Ա. Կիւնեան կը բա-
ցատրէ այսպէս. «Բաղմաճիւն լինիմ» յուն. εὐπαί-
δια, որդեշատութիւն, բազմաթիւ բարեգործ
զաւակաց հայր ըլլալ. «Ուրիշ տեղ չէ գործա-
ծուած» (Հանդ. Ամս., անդ, էջ 27): Մեկնու-
թեան դէմ առարկութիւն չունիմ, միայն խնդրա-
կան բառս պիտի ուզէի ուղղել ու ընթերցումն
«Բաղմաճիւն լինիմ». որքան ալ ուրիշ տեղ չէ գոր-
ծածուած բառս, սակայն ծանօթ է «աճուն» ա-
ծանցը իբրեւ «աճեցող», տես Ա. Գաթ. «Բոյսը
աճուն», էջ 331 եւ Եփրեմ. «Սափորն եւ սրուակն
աճեցուցին» որ ինչ արկեալ էր ի նոսա. եւ եղեն
արմատք գնայունք եւ «աճուն», Ա. էջ 435, մինչ-
դեռ «աճիւն» պիտի նշանակէր «մոխիր»:

բաւ:

139. «Թուի ինձ եթէ Բաթիցն ի զգայու-
թեան իմաստութեան եւ վասն այնորիկ արհամար-
հես զխոստումն իմ» Ա. Կայաթ. Ս. Ի. Գ. Կ. Կ. Կ. Կ. Կ.
(տպ. Վենետիկ 1861), էջ 145. դասական այս
հատուածին իմաստը արդէն կը պահանջէ ժխտա-
կան ձեւ տալ նոտրագիր բառին՝ ուղղելով «ան-
Բաթ» (= անմասն, օտար. հեռի). «Ինձի կը Թուի
թէ իմաստութեան զգածումէն զուրկ ես եւ այս

զգեցցուք... զգաւբաւուն, յորում ոչ կարիցէ
 Գաւգիւ լինել թշնամին, անդ, էջ 448, «ան-
 մարմին զաւրութեանցն զհարգ Գաւգիւ լինիցիմք»,
 Ոսկեբ., Մեկն. Մտթ. Ա, էջ 137 (տես թ. ու-
 նեան, Հատընտիր ընթերցուածք, Ա, էջ 71),
 «չլինիցի ինչ քեզ այնուհետեւ Գաւգիւ հուրն»,
 անդ, էջ 167, «եւ այնու կարծէր (սատանայ) Գա-
 ւգիւ լինել, անդ, էջ 191, «ուր շիցէ ինչ որ
 Գաւգիւ կարիցէ լինել, անդ, էջ 331, «որում
 ոչ միայն ցեց, այլ եւ ոչ մահ կարիցէ Գաւգիւ
 լինել», անդ, էջ 377 (տես Գարագաշեան,
 Հատընտիր, էջ 185), «ոչինչ Գաւգիւ լինիցին»,
 անդ, Բ, էջ 502, «եթէ բնութեան բռնութիւն
 չկարիցէ Գաւգիւ լինել բանիս», անդ, էջ 508,
 «չկարիցեն Գաւգիւ լինել, անդ, էջ 523, «քանզի
 եւ այնմ ինչ Գաւգիւ չկարէին լինել», անդ,
 էջ 596, «ոչ ինչ կարեն Գաւգիւ լինել բարե-
 խաւքն», անդ, էջ 740, «յորժամ չկարիցէ ոք
 ինչ մեզ Գաւգիւ լինել», Ոսկեբ., Մեկն. Պաւղ.
 Ա, էջ 172, «անհնարաւոր չարիք, զի ոչ բժշկու-
 թեամբքն ոք Գաւգիւ կարիցէ լինել», անդ,
 էջ 216, «սրպէս թէ կարող ինչ լինիցի Գաւգիւ
 լինել նեղութեան նոցա», անդ, էջ 373 (Մատե-
 նագարանիս Թ. Ա ձեռագիրը կը կարգայ «Գաւ-
 գիւ», թղ. 158բ, այս մասին համառ թ. իրեա-
 քեանի աշխարհաբար «կամաց կամաց» բացա-
 րութեան մասին տուած ուշադրաւ ծանօթա-
 րութիւնը, Արիւհայ Բաւարան, էջ 111), «չկա-
 րացին լինել Գաւգիւ», անդ, էջ 388, «չկարէ
 ինչ Գաւգիւ լինել», անդ, էջ 397, «չկարէ ոք
 Գաւգիւ լինել, անդ, էջ 487 (որ Ոսկեբ., Մեկն.
 Մտթ. Գ. կը կարգացուի «Գաւգիւ», էջ 432),
 «վահան որում չէ հնար ամենեւին Գաւգիւ
 լինել», անդ, էջ 491, «մի ինչ իւր ոք լինիցի
 Գաւգիւ», անդ, էջ 502, «նմա թէ Գաւգիւ ինչ
 լինիցիմք», անդ, էջ 506, «ի հոգեւոր սէրն այս-
 պիսի ինչ Գաւգիւ չկարէ լինել», անդ, էջ 528,
 «եւ առ քեզ չլինի Գաւգիւ Աստուծոյ երկիւղն»,
 անդ, էջ 620, «չկարիցէ ինչ նմա Գաւգիւ լինել»,
 անդ, Բ, էջ 477, այնտեղ դարձեալ «իւ կարիցէ
 Գաւգիւ լինել» եւ այլն: Այս օրինակներու մէջ
 չկայ հատ մը, որուն կարելի ըլլայ մերձեցնել,
 «Ժամանակ գտնել» իմաստը, մինչ «կուռան
 գտնել, ոտք դնելու տեղ գտնել» նշանակու-
 թեամբ շատ շատերը կրնան առանց դժուարու-
 թեան մեկնուիլ:

զամագտանեմ:

143. Նախորդ թիւի տակ յառաջ բերուած
 «Գաւ» կամ «Գաւա Գաւա» աստութիւնը թոյլ կու

տայ ինծի Մարութայի «Հաստատեցաւ իբրեւ
 զաղամանդ, որ կարծր եւ հաստ է քան զվէմ
 ամենայն, յորում ոչինչ Գաւգիւն ունեւորք
 ամենայն եւ մրճաւորք, (Սոփերք, Թ, էջ 121) Հա-
 տուածին նոտրագիրն ալ մերձեցնելու սովորակն
 ընթերցումին, որ է «Գաւ Գաւա» համեմատե-
 միշտ եւ ամէն տեղ «ոտք խեցեգետնոյն ոչ կարեն
 Գաւ գտանել յուղորկ եւ ի սեպ պատեանս զեռ-
 նոյն», Վեցօրեայք, էջ 143 - 144, «ոչինչ կա-
 րացին Գաւ եւ մուտ գտանել», Ոսկեբ., Մեկն.
 Ես., էջ 77, «այսպիսի զաւրութիւն ետ մեզ Աս-
 տուած, որում ոչինչ կարէ Գաւ գտանել չարու-
 թիւնն նոցա», անդ, էջ 138: Երկու զատ բառերու
 վերամամբ իրարու կցումը շատ ստեպ է գրչադի-
 րներու մէջ, տեսա՞ք վերը օրինակ մը «Մեռագործ»
 եւ դեռ առիթ պիտի ունենանք տեսնելու ուրիշ
 նման դէպքեր:

գժղմիլ:

144. «Երկիր չարժեւորն եւ լուսաւորն»
 խաւարելուն եւ աւղքն Գժղմիլն եւ քստմնելով,
 Եզնիկ, էջ 16. վննետիկեան տպագրութեան
 ներկայացուցած այս ընթերցումին փոխարէն
 Զմիւռնիոյ օրինակն ունի «Գժղմիլն» ընթեր-
 ցուածը, զոր շատ իրաւամբ իբրեւ ընտրեւագոյն
 մատնանշած է Գալէմբեարեան (տես Schmidt
 Wider die Sekten, 1900, էջ 26). վկայու-
 թիւններով ալ հաստատելու համար ընտրութիւնը
 այս ձեւին՝ յառաջ կը բերեմ Եւագրէն հե-
 տեւեալ հատուածները. «յայնմ Ժամանակի մի
 Գժղմիլն (ի? Գժղմիլն)», էջ 88, «զի սիրոյն է
 երկայնամտութիւն եւ ոչ սիրոյն զայրանալ մարտ
 Գժղմիլն (ի? Գժղմիլն)», էջ 77. այս-
 պէս «Գժղմիլն» կամ «Գժղմիլն» էր ար-
 դեօք սկզբնաբար «մի զնորհրդոցն զԳժղմիլն»
 (էջ 99), որ է օրինակի մէջ եղած է արդէն «Գժղ-
 միլն», «սիրելի եղբարք, թէ Գժղմիլն գտցուի
 ի Գժղմիլն մեր», էջ 220 (Բ. օր. Գժղմիլն),
 մտաւք Անտիոքոս Գժղմիլն, ի դուրս գարձաւ
 Գժղմիլն (sic) զայրացեալք վասն այսօրիկ որդիքն
 Հրէից», Կոչ. Ընծ., էջ 222. այս օրինակները բաւա-
 ցուածք ոչ միայն Եզնիկի այս տեղէն, այլ նաեւ
 տիպը՝ 257 էջէն (ուղղէ «Գժղմիլն»), եւ թ. ու-
 նեանի նախընտրած, Հատ. Ընթ. Բ, էջ 205.

բակս գոչել շրջել մերկ խայտառակ կնաւ եւ որդ-
ւովք հանդերձ, հողի գլուխ եւ մոխիր չէր զնա-
շրջեցի, Ոսկեբ., Մեկն. Պաւլ. Բ., էջ 504.
կայ ընթերցուածս նաեւ ՀԲ.ի մէջ, ուր դիտել
կը տրուի թէ յոյն ունի լոկ «մոխիր ցանեալ»
(Ա, էջ 588), իսկ Զախըախեան կը մեկնէ
cenci, sacco կամ cilicio. Եւ կը կարծեմ թէ
հոն ալ վերականի մը առջեւն ենք ու կը բաղձամ
կարգաւ չէր զնա-
շրջեցի, ինչպէս այլուր գոր-
ծածած է թարգմանիչը. «է գրէի-
պատեալ, երի-
թացեալ», Ա, էջ 210, որուն կը ձայնակցի նաեւ
Մատթէի Մեկնութեան թարգմանիչը. «Եւ չհա-
մարիս զամենայն երեւելիսս քան չէր զնա-
վատթարագոյնս», Ա, էջ 178:

Դեգեալ:

149. «Եւ արդ չէր պարտ նոցա, որ անդ
դէպէ-
նաւորին, ծիծաղել, այլ արտասուել եւ
յողոց հանել դառնութեամբ», Ոսկեբ., Մեկն.
Մատթ. Բ., էջ 569. յոյն բնագիրն ունի պարզապէս
χαρμύνουσας, որ «նստիլ» են զատ կը նշանակէ
նաեւ «դեգեալիլ»։ Հայ թարգմանիչը հետեւաբար
յոյն մէկ բառը հայերէնի վերածած է «դէպէ-
նաւորին», որ յետոյ ենթարկուած է գրչագիր-
ներու մէջ պատահած շատ սովորական վանկերու
անկումին։ Հոս յառաջ կը բերեմ քանի մը նման
երեւոյթներ. «ասացաւ», Մատթ. Բ., 38, Մատ-
կուայի աւետարանը ունի «ացա», նոյնպէս «տե-
նի», Մատթ. Ը., 34 նոյն ձեռագիրը կը կարդայ
«տի», դարձեալ «խորհեալ», Մարկ. Ա., 33, նոյն
ձեռագրին մէջ կը փոխուի կ'ըլլայ «խորհեալ»
(Macier, Le texte arménien de l'évan-
gile d'après Matthieu et Marc, Paris 1919,
էջ 4—5), «մի որ անշուստ գերեզման համարեցի»
Սեբեբ., էջ 84, որ կը սրբագրուի «անշուստ»,
«տեւ գաւորութիւնն զիսկից ցոյցէ», անդ, էջ 149
(որ լատ. թարգմանութեան հրատարակութեան
մէջ կը գրուի «անցոյց», էջ 306), հրատա-
րակիչը իրաւամբ կը սրբագրէ «խորհացոյց»,
Ագաթ., էջ 466, ճառս «յաճախեցի» վանկի
մը անկումով Եօրինակի մէջ կ'եղծանի «յաճա-
խեցի», «զից յայտ են իբր» եթէ «տեւալ» էր
ճառայեցն նորա, Եփես., Բ., էջ 141, որ
յօրինակին եղած է «տեւալ», դարձեալ յօրինա-
կին զաւանդն եղած է նախնական «ընտրեցին նոքա
զաւանդն» ուղիղ ընթերցումը, անդ, էջ 223:

դիւակալ:

150. «Եւ ի թլիպատութեան անդ իւրեանց
երկիր պագանէին կոոց պատկերաց, դից դիւակա-
լ»

նոյն, Զգաւն, էջ 208, Antonelliի բնագիրը
ունի «դից դիւակալ», էջ 296, զոր կը թարգմանէ
adorabant imagines idolorum et simulacra
diaboli. իսկ ասորի բնագիրը կը կարդայ պար-
զապէս ܐܕܪܒܬܐ ܐܝܬܐ ܕܝܠܐܝܬܐ = պաշտէին զկուռ-
բազումս (Graffin, Pat. syr. I, էջ 480),
ուրեմն այս ընթերցումով կարելի է սրբագրու-
թիւն մը փորձել, բայց աչքի առջեւ ունենա-
լով նոյն ճառին «երկիր պագանէն կոոց պատ-
կերաց» բազում դից դիւակալ, ընթերցումը,
էջ 216 (ասորին դարձեալ միեւնոյն բառերով
ܐܕܪܒܬܐ ܐܝܬܐ ܕܝܠܐܝܬܐ, էջ 497), ինչպէս նաեւ
Եփես. մի «ոչ լիւի մեզ այլ պաշտաւն դից դիւ-
ակալ» նոյնաձեւ տեղիքը (այս մասին համոէ վար-
դանեան, Դասական մանր բնագիրներ եւ ձե-
ռագրական համեմատութիւններ, Ա, էջ 49)
Զգաւնի խնդրոյ նիւթ բառը կը սրբագրեմ ու
կը կարդամ «երկիր պագանէին կոոց պատկերաց,
դից դիւակալ»:

երկուցեալ:

151. «Եւ իբրեւ եկն ժամանակ նորա յա-
ւուրցն երկուցեալ թափեցան (տպ. Բեդէ-
ն) աղիքն որովայնին հանդերձ եւ մեռաւ նա յախտ չար-
չարանաց իւրոց», Նորագիւտ Բ. Մնաց. ԻԱ, 19.
Աճառեան կը գրէ «Առաջին համեմատութեամբ
երկուցեալ ձեւը պատուելու իմաստ մը կը թուի ըն-
ծայել. բայց թէ միսներուն համեմատութիւնը
եւ թէ մանաւանդ ձեռագրին վիճակը (ըստ ձեռա-
գրին երկուցեալ բառին վրայ կայ ջնջէչ նշան) կը
ցուցնեն թէ սխալ գրչութիւն մ'է այն։ Իստ-
լաթեան կ'ուղղէ «ուրց» երկուց, առանց «եւ»
վերջաւորութեան վրայ խօսելու։ Այս «եւ»-ը, ինչ-
պէս եւ Եօթանասից «յերկուս աւուրս եւ» ձեւը
կը ցուցնեն թէ նորագիւտին այս սխալ գրչու-
թիւնը պէտք է սրբագրել յաւուրց երկուց եւեւ
Բեդէն» (Հայ. նոր բառեր նորագիւտ մնացոր-
դաց գրոց մէջ, էջ 13)։ Շատ մտացի է Աճա-
ռեանի այս դիտողութիւնը, կը կարծեմ սակայն
թէ այս հատումը լուազոյն կ'ըլլար կարգաւ
«յաւուրց երկուց եւ թափեցաւ» եւ այլն, համոէ
«յերկուս աւուրս եւ որովայն նորա հանդերձ ախ-
տիւն»։ «Եւ» ձեւը թէ որքան փոխուած եղած է
«եւ» համեմատելու է միայն Նորայր, Բառա-
բնութիւն, էջ 55—56:

երկուր:

152. «Երկուր» դասական ձեւը ժամանակի
ընթացքին ենթարկուած է ինչպէս «երկուս» (տեւ

